

## توانمندی‌های ورزش روستایی، توسعه محلی و مشارکت اجتماعی (مورد مطالعه: کشتی گیله‌مردی)

محمد مهدی رحمتی<sup>۱</sup> و مرتضی عباس زاده<sup>۲\*</sup>  
تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۱۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۰۹

### چکیده

ورزش‌های روستایی یکی از مهم‌ترین و در عین حال مهجورترین موضوعات مطالعات توسعه روستایی و جامعه‌شناسی ورزش در ایران است. هدف این مطالعه، شناسایی ظرفیت‌های ورزش کشتی گیله‌مردی - به عنوان یکی از مهم‌ترین ورزش‌های روستایی ایران - در توسعه محلی و مشارکت اجتماعی است. روستاهای اشکیک و تازه‌آباد خاچکین از توابع استان گیلان به عنوان محدوده تحقیق انتخاب شدند. در این مطالعه با رهیافت کیفی، تلاش شد ضمن پاسخگویی به سؤالات اصلی تحقیق، نظریه‌ای در مورد جایگاه این ورزش در جامعه مورد مطالعه مطرح شود. برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش از مصاحبه و بحث گروهی استفاده شده است، علاوه بر آن، یک دوره مسابقات کشتی گیله‌مردی در روستای تازه‌آباد خاچکین مشاهده شد. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که تغییرات زیادی در کارکردها و رویه‌های اجتماعی و فرهنگی ورزش کشتی گیله‌مردی اتفاق افتاده است. این ورزش از پدیده‌های «ستی»، «محلی» و «وابسته به اقتصاد معیشتی» به پدیده‌ای «حاشیه‌ای، بیگانه و شبه‌رسمی» در جامعه روستایی مورد مطالعه، تبدیل شده است. از عمده‌ترین عوامل گسترش این روند می‌توان به «شبه‌مدیران روستایی»، «تغییر سبک اوقات فراغت روستاییان»، «کاهش نقش کشاورزان در اجرای کشتی»، «ساماندهی کشتی گیله‌مردی به وسیله نهادهای غیر روستایی» و «مانعت خانواده‌ها از ورود نوجوانان به عرصه کشتی» اشاره کرد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد گسترش پدیده فوق، به «کاهش رسوم و کارکردهای حاشیه‌ای کشتی گیله‌مردی»، «گسست روستاییان از هویت‌های بومی و محلی خود»، «تقویت توریسم و صنایع خرد روستایی»، «کاهش تعداد مسابقات»، «تخریب محیط زیست» و «کاهش مشارکت فعال روستاییان» منجر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: توسعه روستایی، کشتی گیله‌مردی، نظریه مبنایی، ورزش روستایی.

۱. دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه گیلان Mahdi.rahmati@gmail.com

۲. کارشناس ارشد توسعه اجتماعی روستایی، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول). M.abaszadeh66@ut.ac.ir

این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران به راهنمایی دکتر مهدی طالب و مشاوره دکتر محمد مهدی رحمتی به نگارش درآمده است.

## مقدمه و بیان مسئله

قرن حاضر را باید قرن ورزش نامید، قرنی که در آن، ورزش به یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین ساختارهای جامعه تبدیل شده است. ورزش در دنیایی جدید چنان بااهمیت و فراگیر شده است که همه جا هست، چاشنی فرهنگ ملی ماست و در زوایای گوناگون زندگی اجتماعی روزمره ما جا گرفته است. از این منظر هیچ موضوع دیگری در علوم اجتماعی وجود ندارد که بیش از ورزش شایان توجه باشد (بلانچارد، ۱۳۸۷: ۵۴). یکی از حوزه‌هایی که در مباحث مربوط به جامعه‌شناسی توسعه روستایی و جامعه‌شناسی ورزش در ایران می‌تواند سهم بسزایی داشته باشد، حوزه ورزش‌های روستایی است. حوزه‌ای که تاکنون در مباحث آکادمیک توجه چندانی به آن نشده است. ورزش‌های در حال انجام در روستاهای ایران را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول ورزش‌های رسمی و استاندارد چون بوکس و فوتبال که از خارج روستا وارد جامعه روستایی شده‌اند و دسته دوم ورزش‌هایی چون کشتی‌های سنتی<sup>۱</sup> و قیقاچ<sup>۲</sup>، که در ارتباط با معیشت و فرهنگ روستایی به وجود آمده و تکامل یافته‌اند. ورزش‌های روستایی و بومی برگرفته از فرهنگ قومی مردم ماست و رابطه تنگاتنگ و نزدیکی با شیوه زندگی، رفتار و مناسبات آنان دارد (هنرور و دیگران، ۱۳۹۳). این ارتباط و نزدیکی به اندازه‌ای قوی است که هنوز در برخی مناطق، ورزش‌های روستایی و بومی در مراسم عروسی و اعیاد و مناسک جمعی، استفاده می‌شود.

ورزش‌های روستایی تنها در انجام برخی حرکات فیزیکی خلاصه نمی‌شوند، بلکه از طریق افزایش مشارکت و سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی را تسهیل می‌کنند. مشارکت و علاقه روستاییان به این ورزش‌ها و توجه به نمادهای بومی و محلی، ظرفیت‌های توسعه محلی را تقویت می‌کند. ورزش‌های روستایی بخشی از آداب و رسوم و هویت‌های فرهنگی کشور ما را تشکیل می‌دهند که غفلت از این ورزش‌ها فراموشی و نادیده‌انگاری هویت تاریخی اقوام مختلف ایرانی است. هدف مطالعه حاضر، شناسایی توانمندی‌ها و ظرفیت‌های ورزش کشتی

۱. کشتی‌های سنتی ایران عبارت‌اند از «آشیرما» یا به زبان ترکی آشیرماخ آذربایجان، «کشتی کمربندی» اصفهان، «دست زیر دسبان» ایلام، «مغلی» چهارمحال بختیاری، «گچ گردون» سیستان، «دست بغل» فارس، «زوران مجکه» کردستان، «ژوران» لرستان، کشتی «لشکرکشی یزد» و «گورش» گلستان. نکته این که سه کشتی روستایی پرطرفدار و معروف ایران «لوچوی» مازندران، «باچوخه» خراسان و «گیله‌مردی» است.  
۲. ورزش محبوب عشایر است، در این بازی فرد با اسلحه و سوار بر اسب به سوی نشانه‌های از پیش طراحی شده شلیک می‌کند.

گیله‌مردی<sup>۱</sup> به عنوان یکی از ورزش‌های روستایی در توسعه محلی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی است. سؤالات اساسی مطالعه حاضر، عبارت‌اند از اینکه کشتی گילה‌مردی چه توانمندی‌هایی برای مشارکت اجتماعی و توسعه محلی دارد؟ و موانع مهم تحقق‌ناپذیری این ظرفیت‌ها کدام‌اند؟ اهمیت بررسی موضوع حاضر این است که امکان دستیابی به شناخت و درک جدیدی از وضعیت روستایی معاصر را فراهم می‌کند تا در فرایند برنامه‌ریزی به منظور نیل به توسعه روستایی و افزایش مشارکت مردمی به آن توجه شود.

### پیشینه تحقیق

پژوهش‌های این حوزه را می‌توان به دو دسته داخلی و خارجی تقسیم‌بندی کرد؛ سه گونه مطالعات داخلی وجود دارد: دسته اول، مطالعات تاریخی که به کاوش در اسناد تاریخی مشغول‌اند. هدف این تحقیقات یافتن ردپایی از فعالیت ورزشی در دوره‌های مختلف تاریخی ایران است. بیشتر این تحقیقات، بین ورزش و بازی تفاوتی قائل نمی‌شوند و ورزش سنتی، بومی، محلی، ورزش روستایی و به طور کل همه مقوله‌های مرتبط با فعالیت جسمی را در یک حوزه به نام ورزش قرار می‌دهند. گستردگی دامنه مطالعه، امکان کسب اطلاعات عمیق از این تحقیقات را سلب می‌کند (جاوید، ۱۳۴۰؛ میرزایی، ۱۳۸۵؛ رضوانی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۰؛ سیاری و جمشیدی، ۱۳۹۰؛ یزدی ۱۳۸۹؛ نیکویخت و دیگران، ۱۳۸۵). دسته دوم: مطالعات

۱. یکی از ورزش‌های روستایی پر قدمت و با سابقه کشور ما، کشتی گילה‌مردی است که در قسمت‌های از استان مازندران (نوشهر، چالوس، تنکابن، رامسر) و بیشتر نقاط گیلان متداول است. قدمت این ورزش به سالیان قبل از حمله مغول به ایران می‌رسد، این ورزش دستمایه چشمگیری در زمینه‌های رزمی و مقابله‌های فردی دارد و شاید مسئله کشتی گرفتن در مراحل اولیه و پیدایش این کشتی استتاری بوده باشد برای تمرینات تدافعی و تهاجمی در برابر متجاوزان به منطقه و کشور و کارکرد آموزش نظامی و دفاعی داشته است. با گذشت سالیان و از بین رفتن کارکرد اولیه کشتی گילה‌مردی، این ورزش به مراسمی نمایشی و آیینی تبدیل شد. در آغاز همراه با نیایش است که از اعتقادات مذهبی سرچشمه می‌گیرد، رو سوی قبه آوردن، در جهت و جانب امام رضا شدن، دست بر خاک نهادن و بوسه به آن زدن (ملک محمدی، ۱۳۶۴: ۴۱). کشتی گیر پس از تعظیم در جهت قبه و حرم امام رضا (علیه‌السلام)، در چهار جهت میدان به طرف بالا پرش می‌کند و بعد از هر پرش که با تشویق تماشاگران همراه می‌شود با علامت دست و تعظیم به تماشاگران احترام می‌کند. تماشاگران نیز با بالا بردن دست و یا بلند شدن به کشتی گیر پاسخ می‌دهند. تمام حرکات کشتی گیر از زمان ورود به میدان تا پایان مسابقه در ارتباطی دوسویه با دیگر ارکان این مراسم و به خصوص تماشاگران قرار دارد که تخطی کشتی گیر در ارتباط با این ارکان، بی‌ادبی و غرور تعبیر می‌شود. در تمام طول مسابقه موسیقی حماسی و محلی پخش می‌شود. «در گذشته این موسیقی به صورت زنده و به وسیله سازهای محلی و نوازندگان محلی اجرا می‌شد ولی اکنون از آمپلی فایر و بلندگو پخش می‌شود» (حسین پور، مسئول ورزش‌های بومی و محلی بخش خشکبیجار). در کشتی گילה‌مردی حتماً باید یک کشتی گیر برنده باشد و کشتی با بالا رفتن دست برنده توسط داور به اتمام می‌رسد. برنده کشتی به همراه مربی خود به سمت جمعیت می‌آید و با کیسه‌ای به دست، به جمع کردن دوران مشغول می‌شود. به قهرمان کشتی علاوه به دوران که به صورت نقدی است، برم، نیز تعلق دارد که در گذشته معمولاً گوسفند و پارچه و جایزه‌های نقدی بود و امروزه پول نقد است که گاهی به ۶ میلیون تومان هم می‌رسد.

توصیفی‌اند. این دسته تحقیقات عمده‌ترین مطالعات در زمینه ورزش روستایی به حساب می‌آیند و اصولاً مبانی روش‌شناختی مهمی دارند و بیشتر به روش اجرای آیین‌ها و مناسک برگزاری این ورزش‌ها پرداخته‌اند (حسن‌پور، ۱۳۷۶؛ نظری، ۱۳۸۱؛ موسوی ۱۳۸۶، معصومی، ۱۳۸۹؛ رضوانفر، ۱۳۹۱). دسته سوم شامل مطالعات موردی است که هدف آنها بررسی موردی و همه‌جانبه ورزش سنتی یا روستایی است. عمده تحقیقات انجام‌شده در این زمینه، به ورزش زورخانه‌ای معطوف است که شباهت‌های زیاد با ورزش کشتی گیله‌مردی دارد، هرچند که یکی در روستا و دیگری در شهر ریشه دارد (صابر و فراهانی، ۱۳۸۱؛ محمدی و فاضلی، ۱۳۸۶؛ حسینی، ۱۳۸۷؛ هوشمند، ۱۳۸۸، محمدیان، ۱۳۸۸). تحقیقاتی که پدیده ورزش روستایی را به صورت موردی مطالعه کرده‌اند، می‌توانند در شناسایی این نوع از ورزش و حتی ورزش‌های دیگر که از لحاظ اجرا، قوانین و آیین به آن شبیه‌اند، بسیار سودمند باشند. برای مثال، هم در کشتی باجوخه خراسان و هم در کشتی گیله‌مردی گیلان و هم در لوچوی مازندران، نمادها و کنش‌های مذهبی فراوانی رواج دارد که از پیوند عمیق این مراسم با ارزش‌های دینی حکایت دارد. برخی از مطالعات موردی راجع به کشتی گیله‌مردی، بیشتر به توصیف مناسک و آیین‌ها و نه جنبه‌های اجتماعی آن، توجه کرده‌اند (ه. ل رابینو، ۱۲۹۳؛ ملک‌محمدی، ۱۳۶۴؛ جهانگیر دانای، ۱۳۷۹؛ جهانگیر دانای، ۱۳۸۵).

در سایر نقاط دنیا نیز ورزش‌های سنتی و روستایی علاقه‌مندان فراوانی دارند و بر خلاف ایران، تحقیقات زیادی در حوزه‌های مختلف ورزشی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی روستایی وجود دارد. در این مقاله، صرف نظر از اینکه ورزش مورد بررسی، بنا بر تعریف ورزش روستایی<sup>۱</sup>، ورزشی روستایی یا مدرن باشد که در جامعه روستایی رشد کرده است، تحقیقاتی در نظر گرفته شده‌اند که اول، از سطح توصیف خارج شده و در پی تبیین پدیده باشند و دوم، مبنایی نظری و روش‌شناختی داشته باشند، بنابراین، با دو دسته مطالعات خارجی، در زمینه ورزش در مناطق روستایی روبه‌رو هستیم. اول: تحقیقاتی که ورزش روستایی را ورزش سنتی رایج در مناطق روستایی می‌دانند که در جامعه روستایی تشکیل شده‌اند (جی شاتلی وورد، ۱۹۷۲؛ میگیتو، ۱۹۹۵؛ لیو، ۲۰۰۰؛ زانگ، ۲۰۰۲؛ علی‌الومی و پارلباس، ۲۰۰۹؛ رد وود و دیگران، ۲۰۰۹؛ مارتین و رها، ۲۰۱۰) و دوم: تحقیقاتی که ورزش روستایی را نه دارای اصالت

۱. ورزش‌های بومی که در نواحی روستایی شکل گرفته‌اند و مراسم و مناسک آن در پیوند با عناصر فرهنگی و اجتماعی و معیشتی جامعه روستایی قرار دارند.

ذاتی، بلکه برحسب مکان مورد اجرا، ورزش روستایی تلقی می‌کنند (دیویک اوقلو، ۲۰۰۶؛ تونز و آدرلی، ۲۰۱۰؛ های و نیکالسون، ۲۰۱۱).

### چارچوب مفهومی<sup>۱</sup>

در سالیان اخیر برای استفاده از ورزش به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف غیر ورزشی، اشتیاق فزاینده‌ای وجود داشته است (بلوکی و اسمیت، ۲۰۱۰) که از جمله می‌توان به اهدافی مانند افزایش سلامت جسمی و روانی افراد جامعه، مشارکت اجتماعی، کاهش بیکاری (کالتر، ۲۰۰۵) و «افزایش سرمایه اجتماعی و فرهنگی» (دلینی و کینی، ۲۰۰۵) اشاره کرد. بعد از دهه ۱۹۷۰ و آشکار شدن کاستی‌های رویکردهای رشد محور، مشارکت به یکی از مهم‌ترین ارکان توسعه روستایی و محلی تبدیل شد به طوری که کمتر برنامه‌ریزی محلی، ملی و بین‌المللی وجود دارد که یکی از بخش‌های مهم آن، مشارکت و انگیزش اجتماعی مردم نباشد (ازکیا ۱۳۸۷: ۲۴۹). مشارکت اجتماعی در جامعه روستایی ایران را می‌توان به دو بخش مشارکت‌های سنتی و آیینی و مشارکت‌های جدید و نهادی تقسیم کرد. در مشارکت‌های سنتی و آیینی، مشارکت از مجرای سنت و مناسک کهن انجام می‌پذیرد. این نوع مشارکت‌ها ارادی، داوطلبانه و خودبرانگیخته بوده است (طالب، ۱۳۶۷: ۱۶۸). در نوع دوم که با روند نوسازی و نفوذ شبه مدرنیسم در جامعه روستایی ایران همراه است، دولت به عنوان کارگزار توسعه و نوسازی، به نهادسازی و جلب مشارکت مردمی می‌پردازد. از این دست مشارکت‌ها می‌توان به مشارکت‌های انجام شده برای طرح‌های هادی روستایی اشاره کرد. با توجه به آیینی و مناسکی بودن ورزش‌های روستایی، این حوزه از زندگی جامعه روستایی را می‌توان در قالب مشارکت سنتی و آیینی تعریف کرد؛ به طوری که برگزاری جمعی این ورزش‌ها، وجود موسیقی محلی، استفاده از نمادهای مذهبی مانند تعظیم به سمت قبله و حرم امام رضا (علیه‌السلام)، وجود رسم‌هایی مانند دوران، رخصت و بسیاری از عناصر دیگر که از پیوند این نوع پدیده‌های روستایی با جامعه مورد نظر حکایت دارد و این حوزه را از ورزش‌های رسمی و استاندارد جدا می‌کند.

۱. در تحقیقات مبتنی بر نظریه منایی، چون فرضیه‌ای از پیش وجود ندارد و نظریه بعد از انجام تحقیق خلق می‌شود، لذا در این تحقیق برحسب راهگشا بودن و غنای مفاهیم و مقوله‌ها و ارتباط بین آنان از چارچوب مفهومی استفاده شده است.

در اجتماعات روستایی با انجام اصلاحات ارضی، ورود ماشین آلات کشاورزی، تشدید رابطه شهر و روستا و گسترش پوشش رسانه‌ای، در ساختار اجتماعی و اقتصادی روستا تغییراتی حاصل شد که گونه‌های مشارکت سنتی به تدریج اهمیت خود را از دست داد. در این جا ما با اشکال مشارکتی مواجه می‌شویم که بر خلاف الگوهای سنتی خصلتی برانگیخته دارند و از بیرون بر جامعه روستایی تزریق می‌شوند (طالب و نجفی، ۱۳۸۹). با بروز تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه روستایی، ورزش‌های روستایی نیز از نظر مشارکت، اجرا و کارکردهای خود دچار تغییرات زیادی شده‌اند، توجه به این تغییرات، علاوه بر شناسایی خود این پدیده، می‌تواند به شناسایی روندها و مکانیسم‌های مؤثر در جامعه روستایی ایران نیز کمک شایانی کند. در پژوهش حاضر سعی شده است بر اساس نظریه‌های ترکیبی و نظریه‌های مربوط به مشارکت، به توانمندی‌های مشارکتی کشتی گیله‌مردی توجه شود؛ بنابراین در ابتدا با توجه به نظریه‌های جامعه‌شناختی<sup>۱</sup> مربوط به مشارکت اجتماعی، ظرفیت‌های کشتی گیله‌مردی، شناسایی و سپس با استفاده از نظریه‌ها و رویکردهای مشارکتی روستایی<sup>۲</sup> موانع عمده تحقق این ظرفیت‌ها در جامعه روستایی مطالعه شد.

### روش تحقیق

مطالعه حاضر با رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه مبنایی به مطالعه کشتی گیله‌مردی در گیلان پرداخته است. در نظریه مبنایی، بر خلاف روش‌های کمی هیچ‌گونه فرضیه‌ای برای اثبات یا رد وجود ندارد و بعد از انجام مصاحبه‌ها، مشاهده‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها نظریه تولید می‌شود. این روش اصولاً در حوزه‌هایی کاربرد دارد که مطالعات کمی در آن انجام گرفته است و موضوعات، ناشناخته و مبهم به حساب می‌آیند (ادیب حاج‌باقری، ۱۳۸۵: ۱۷).

۱. دیدگاه‌های رایج درباره مشارکت را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دیدگاه جامعه‌شناختی که از نظریه پردازان عمده آن می‌توان به مک کله لند و اورت هیگن اشاره کرد. این نظریه پردازان عوامل مؤثر بر مشارکت را شهرنشینی، گسترش وسایل ارتباط جمعی، چندگانگی فرهنگی، پویایی گروهی و سواد می‌دانند؛ دیدگاه روانشناختی نیز که از نظریه پردازان عمده آن می‌توان به لیپست، هانتینگتون، لرنر و ... نام برد که در این دیدگاه عوامل مؤثر بر مشارکت عبارت‌اند از انگیزه‌ها، خصیصه‌های شخصیتی و روانی، سائقه‌ها و نگرش‌های مذهبی (عنبری، ۱۳۷۷: ۶۷ به نقل از طالب و دیگران، ۱۳۸۸).

۲. در دیدگاه‌ها و راهبردهای توسعه روستایی، به مقوله مشارکت هم به منزله هدف و هم به منزله وسیله توجه می‌شود (رضوانی ۱۳۸۳: ۱۰۸ به نقل از طالب و دیگران ۱۳۸۸). در این مقوله می‌توان به افرادی مانند راجرز، فاستر و لويس، عبدالله‌خان و چمبرز اشاره کرد که به مشارکت و توسعه، به عنوان عوامل مفقوده جامعه روستایی توجه می‌کنند و از لزوم توجه به فقر، تقدیرگرایی روستایی و آینده‌نگری در برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی در جریان مشارکت سخن می‌گویند.

اطلاعات تحقیق حاضر از طریق مشاهده، مصاحبه<sup>۱</sup>، بحث گروهی<sup>۲</sup> و مصاحبه تلفنی<sup>۳</sup> جمع‌آوری شده است. علاوه بر مصاحبه، به مدت ۱۰ روز یک‌دوره مسابقات کشتی گیله‌مردی در شهریورماه ۱۳۹۲ در روستایی تازه‌آباد خاچکین، به صورت میدانی مشاهده شد. مسابقات به علت همزمانی آن با ماه مبارک رمضان بعد از افطار برگزار شد و قهرمانان بنام استان گیلان و مازندران در آن شرکت کردند. برای افزایش دقت در گردآوری داده‌ها، علاوه بر یادداشت‌برداری در محل، عکس و فیلم گرفته و از آن به عنوان منبع تکمیلی استفاده شد.

در این مطالعه برای تحلیل و تفسیر داده‌ها از روش کدگذاری نظری استفاده شده است. توأمانی گردآوری، تحلیل و تفسیر و مقایسه مداوم داده‌ها از اصول اساسی روش نظریه بنیانی است (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۴). در این روش، تحلیل داده‌ها با سه رویه کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت می‌گیرد و محقق در طی انجام تحقیق، به طور مداوم در حال رفت‌و‌برگشت بین این سه مرحله است و ملزم به رعایت توالی بین آنها نیست (فیروزآبادی و فرضی‌زاده، ۱۳۸۸). پس از مطالعات و مصاحبه‌های مقدماتی که در اردیبهشت ۹۲ انجام شد، مصاحبه با کسانی که در معرض این پدیده قرار داشتند، آغاز شد. مصاحبه‌ها ضبط و بلافاصله به متن تبدیل شدند و هر متن با دقت و به صورت جمله به جمله تحلیل و بررسی و مفهوم مرتبط که نماینده آن جمله یا پاراگراف بود در بخش مفهوم همان برگه، یادداشت شد. پس از جرح و تعدیل، جملات در جدول مادر یادداشت و مفهوم نمایای آن جمله ذکر شد. در نهایت از مصاحبه‌ها و برگه مشاهدات ۱۲۸ مفهوم استخراج شدند.

در مرحله کدگذاری محوری، مقولات اولیه به مقولات اصلی تبدیل شدند و مقولات اصلی در رابطه‌ای پارادایمی با شرایط علی، زمینه‌ای، پیامدی و کنشی قرار گرفتند. در این مرحله، شش مقوله اساسی کشف و برای هر کدام پارادایم جداگانه‌ای ترسیم شد. در نهایت،

۱. دوازده نفر از قهرمانان و پیشکسوتان کنونی کشتی گیله‌مردی برای مصاحبه انتخاب شدند، همه این افراد از قهرمانان گذشته یا فعلی این ورزش‌اند و موضوع مورد مطالعه را به خوبی درک کرده‌اند و از آنجا که در میدان کشتی گیله‌مردی همه‌چیز در ورزشکار خلاصه نمی‌شود و عناصری مانند تماشاگر و مجری (برگزارکننده مسابقات که عموماً از کسبه محلی است) نیز دارای اهمیت و تأثیرگذاری است، پنج نفر از این دو گروه نیز انتخاب شده‌اند.

۲. در مکان‌های عمومی روستاهای مذکور (قهوه‌خانه روستا) به خصوص در جریان برگزاری مسابقات، بحث‌های در مورد کشتی گیله‌مردی و وقایع در حال انجام آن شکل می‌گرفت که با رضایت اهالی روستا، صدای آنان ضبط و تحلیل شد.

۳. در این تحقیق، از مصاحبه تلفنی به دو طریق استفاده شد. اول: در مواقعی که در جریان کدگذاری نقاط مبهمی به وجود می‌آمد که به طرح دوباره سؤال از مصاحبه‌شونده نیاز داشت و دوم: برای تکمیل و افزایش غنای مفهومی با ۴ نفر از قهرمانان کشتی آزاد و رشته‌های رزمی دیگر که علاوه بر کشتی گیله‌مردی در سایر رشته‌ها نیز دارای عنوان و رتبه بودند، به صورت تلفنی مصاحبه انجام گرفت.

در مرحله کدگذاری انتخابی، پارادایم اساسی تحقیق ترسیم شد و نظریه حاشیه، بیرونی و شبه‌رسمی شدن کشتی گیله‌مردی کشف و به عنوان مقوله نهایی تحقیق معرفی شد.

### یافته‌های تحقیق

در بررسی‌های اولیه، روستاهای تازه‌آباد خاچکین و اشکیک از دهستان چوکام از توابع شهرستان رشت به عنوان محدوده تحقیق انتخاب شدند. محدوده حاضر در نزدیکی یکدیگر و بین شهرهای رشت و انزلی، در کنار بزرگراه رشت - انزلی واقع شده‌اند.

مؤلفه اصلی و محوری مشخص شده در این تحقیق «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» کشتی گیله‌مردی است. این مقوله به شکل‌های مختلف در داده‌ها تکرار شده و می‌تواند تمامی مقوله‌های تحقیق را پوشش دهد. پدیده فوق از سه مؤلفه حاشیه‌ای شدن، بیرونی شدن و شبه‌رسمی شدن تشکیل شده است. در ادامه به تشریح این مؤلفه‌ها پرداخته می‌شود.

«حاشیه‌ای شدن» را باید، تقلیل و تغییر کارکردهای سنتی<sup>۱</sup> کشتی در جامعه روستایی در نظر گرفت. از این رو حاشیه‌ای شدن به معنای از بین رفتن و یا فراموش شدن یک پدیده اجتماعی نیست، این مفهوم را در مورد برخی ورزش‌های روستایی مانند «چوب‌پا»<sup>۲</sup> می‌توان به کار برد چون در واقعیت این پدیده‌ها در جامعه مورد مطالعه وجود ندارند، قواعد آن فراموش شده و کارکردهای اجتماعی و اقتصادی آن از بین رفته است. این مفهوم، از به‌کنار رفتن تدریجی کشتی از بطن روابط فرهنگی و اجتماعی روستاهای مورد مطالعه خبر می‌دهد. در این تحقیق چند روند به وضوح قابل رؤیت است: اول، حرکت از فضای محلی به فضایی منطقه‌ای. این روند را می‌توان حرکت کشتی از ورزشی محصور شده در یک یا چند

۱. در گذشته، کشتی در بین فصل داشت و برداشت برگزار می‌شد و در پرکردن اوقات فراغت کشاورزان تأثیر به‌سزایی داشت، علاوه بر آن باعث تقویت قوای جسمانی کشاورزان و آماده‌شدن آنان برای کار سخت برداشت برنج می‌شد. از دیگر کارکردهای سنتی کشتی گیله‌مردی می‌توان به تسهیل در امر ازدواج در مناطق روستایی اشاره کرد، در گذشته زنان برای تماشا کردن کشتی گیله‌مردی با مانعی روبه‌رو نبودند، یکی از دلایل رو آوردن مردان به کشتی گیله‌مردی قدرت‌نمایی و نشان‌دادن ورزیدگی اندام خود به زنان روستایی بود که همین امر باعث آشنایی و تسهیل در امر ازدواج می‌شد.

۲. «چوب‌پا» یکی از قدیمی‌ترین فعالیت‌های بدنی روستایی گیلان است. ریشه این ورزش را باید در ارتباط فرد روستایی و محیط روستایی دانست، به این صورت که به دلیل بارندگی زیاد و طغیان رود به خصوص اواخر پاییز، روستاییان برای عبور از بسیاری از مناطق روستا، از دو چوب استفاده می‌کردند، یعنی به عبارت دیگر بر روی دو چوب می‌ایستادند و از روی رود یا مناطقی که آبگیر بود عبور می‌کردند، استفاده از دو چوب علاوه بر ابزار عبور و مرور در روستا به عنوان وسیله بازی و تفریح نیز به حساب می‌آمد. در حال حاضر، «چوب‌پا» در روستاهای گیلان منسوخ شده است.



روستا، به ورزشی که در منطقه‌ای وسیع که گاه می‌تواند چند بخش را نیز شامل شود، دانست. سادگی، روابط خاص و چهره به چهره و وسعت کم مسابقات چه از حیث تعداد تماشاگر و چه از نظر زمین و امکانات برگزاری، جای خود را به مسابقاتی منطقه‌ای، با وسعت زیاد و روابط رسمی داده است. «جشنواره‌ای شدن»، «گسترش روابط عام و رسمی» و «افزایش تماشاگران» مقوله‌های محوری بودند که بارها تحت مفاهیم مختلف توسط مصاحبه‌شوندگان بیان شده است. در جریان مشاهدات نیز این مؤلفه کاملاً نمایان بود به طوری که وجود «تماشاگران غیر روستایی» و «مجریان غیر محلی» در جریان مسابقات، گسترش این مسابقات از ورزشی محلی به ورزشی منطقه‌ای را نشان می‌دهد. دوم: حرکت از ورزشی سنتی و غیر مدرن به ورزشی شبه‌رسمی در حال مدرن‌شدن. این روند چه در اجرا و چه در قوانین<sup>۱</sup> به وضوح قابل رؤیت است. ورزش مدرن با استانداردسازی بر پایه نظام اخلاقی بازی منصفانه استوار است. تعداد بازیکنان، شرایط بازی، قوانین و داوری و حتی وزن بازیکنان در ورزش‌هایی که وزن، عامل اساسی پیروزی به حساب می‌آید نیز باید یکسان و عادلانه باشد. ورزش‌های روستایی به دلیل اینکه قوانین آن نه در جامعه مدرن بلکه در جامعه پیشامدرن تثبیت و تکوین شده‌اند، در بسیاری حوزه‌ها نه تنها غیر مدرن، بلکه ضد مدرن‌اند. برای مثال می‌توان از شرایط مبارزه به صورت حریف‌طلبی نام برد، یا می‌توان از رسم چگال (گرفتن وقت استراحت در زمان مسابقه) نام برد.

«بیرونی شدن» را می‌توان بیگانه‌شدن روستاییان با کشتی گیله‌مردی دانست. «روستاییان مشارکت افقی و فعال کمتری» در کشتی دارند و بیشتر به «تماشاگرانی» منفعل تبدیل شده‌اند، برنامه‌ریزی و مشارکت برای اجرای کشتی از دست روستاییان خارج شده است و نهادهای خارج از روستا مسئول تنظیم و برگزارکننده آن‌اند. بی‌قدرتی ناشی از حضور غیر فعال را می‌توان از شاخصه‌های عمده این مفهوم دانست. اگر در گذشته، کشتی، ورزشی همه‌جایی و در دسترس بود که هرکس می‌توانست در ساختار و نظام ورزشی و هنجاری آن نقش داشته باشد (نقش‌هایی مانند هماهنگ‌کننده، کشتی‌گیر و داور که ویژگی تمام آنها مشارکت فعال و داوطلبانه بود)، اکنون چنین امکانی وجود ندارد؛ مشارکت افقی و همه‌جایی که به دلیل سادگی مسابقات، وسعت کم و محصوربودن آن در روابط خاص و چهره به چهره امکان‌پذیر بود،

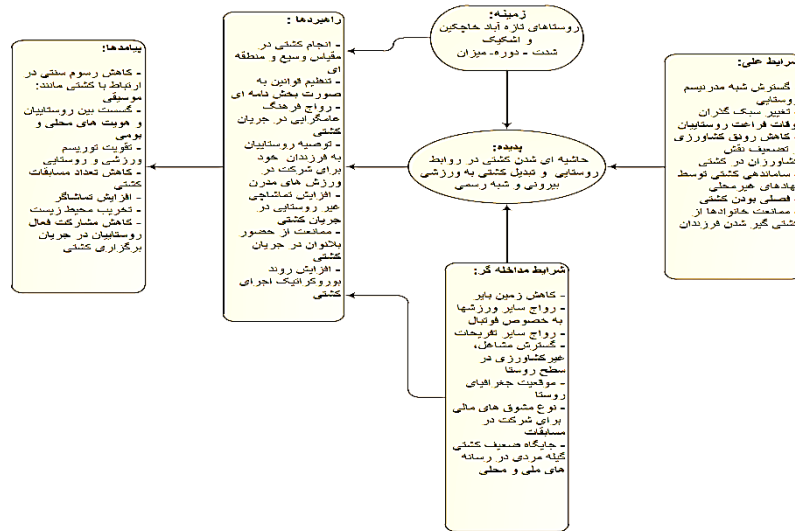
۱. زمزمه‌هایی برای طراحی پیراهن برای کشتی گیله‌مردی به گوش می‌رسد، کشتی ترکیبی، به نام گیلما که قوانین مدرن دارد و در سالن برگزار می‌شود از کشتی گیله‌مردی اقتباس شده است.

جای خود را به «مشارکتی عمودی، غیر فعال و کانالیزه شده‌ای» داده است که در آن بیشتر روستاییان و به خصوص کشاورزان از «مشارکت‌کننده فعال» به «تماشاگر بودن» تغییر نقش داده‌اند؛ بنابراین کشتی وجهی بیرونی پیدا کرده است، یعنی به پدیده‌ای جدا و بیگانه از روستاییان تبدیل شده است. «شبه‌مدرنیسم روستایی»، «فصلی بودن کشتی»، «ساماندهی توسط نهادهای غیر محلی»، «عدم تمایل خانواده‌ها از انتخاب رشته کشتی توسط فرزندان» و «تغییر سبک اوقات فراغت روستاییان» از جمله عامل‌هایی‌اند که سبب ظهور پدیده «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» ورزش کشتی گیله‌مردی در روستاهای مورد مطالعه شده‌اند. امروزه با گسترش آموزش و پرورش، آموزش عالی، گسترش و بهبود راه‌های ارتباطی، افزایش نفوذ رسانه به خصوص تلویزیون، افزایش ظرفیت‌های توریسم منطقه‌ای و کشوری و حضور دولت به عنوان کارگزار مدرنیزاسیون شاهد تغییرات عمده‌ای در جامعه روستایی هستیم. تغییراتی که روستاها را هرچه بیشتر به شهرها و ارزش‌های شهری نزدیک می‌کند. کارکرد کشتی گیله‌مردی به عنوان ورزشی آیینی در روستای شبه‌مدرن کنونی بسیار کمتر از گذشته است، بنابراین هرچه از جمع‌گرایی به فردگرایی و از خاص‌گرایی به عام‌گرایی حرکت کنیم پدیده‌های مانند کشتی گیله‌مردی از مرکز روابط روستایی خارج و به عنصری حاشیه‌ای بدل می‌شود.

یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد نقش سازمان‌های غیر محلی مانند فدراسیون ورزش‌های روستایی عشایری و هیئت کشتی گیله‌مردی استان در برنامه‌ریزی، اجرا و تنظیم قوانین بسیار مهم است. دخالت نهادهای غیر محلی با هدف ساماندهی و احیای ورزش روستایی در جامعه مورد مطالعه را باید یکی از علل پدیده «بیرونی، حاشیه‌ای و شبه-رسمی شدن» کشتی گیله‌مردی دانست. اجرای مسابقات به وسیله نهادهای غیر بومی، علاوه بر پرهزینه‌بودن و افزایش روند بوروکراتیک، باعث کاهش اعتماد روستاییان به برگزارکنندگان می‌شود چرا که آنان را از مشارکت‌کنندگانی فعال به تماشاگرانی منفعل بدل می‌کند. از دیگر دلایل بروز پدیده فوق می‌توان به «تغییر سبک اوقات فراغت» روستاییان اشاره کرد.

در پژوهش حاضر دو رویه در مورد اوقات فراغت روستاییان مشاهده شد. اول: «قهوه‌خانه نشینی و توتو زنی» و دوم: رخنه‌الگوهای اوقات فراغت شهری در جامعه روستایی. اکنون اوقات فراغت روستاییان به ساکنان شهر شبیه شده است. به عنوان مثال، همان طور که در بازارچه شهرداری رشت و بازار گمرک انزلی بسیاری مشغول «توتو زدن»‌اند، در روستای اشکیک نیز جوانان مشغول پیش‌بینی بازی‌های لیگ‌های اروپایی‌اند. آنها به جای اینکه به مانند

گذشته در پی تدارک کشتی باشند، در پی صحبت در مورد میزان شانس برد تیم فوتبال بایرن مونیخ در مقابل تیم فوتبال دورتموندند.



شکل ۱. پارادایم نهایی (حاشیه، بیگانه و شبه‌رسمی شدن کشتی گیله‌مردی)<sup>۱</sup>

«کاهش رونق کشاورزی و تضعیف نقش کشاورزان در کشتی» را هم می‌توان به طور مستقیم با پدیده اصلی در ارتباط دانست و هم نقش آن را در مقوله‌هایی مانند تغییر سبک فراغت بررسی کرد؛ به این معنی که با «تضعیف نقش کشاورزان» در کشتی گیله‌مردی ارتباط بین کشاورزی و کشتی کمتر می‌شود و این امر باعث حاشیه‌ای شدن و بیرونی شدن این پدیده می‌شود. کشاورز، دیگر کشتی را متعلق به خود و فرهنگ خود نمی‌داند و از مشارکت داوطلبانه در آن اجتناب می‌ورزد. کاهش نقش کشاورزان در کشتی باعث افزایش نقش صنایع خرد روستایی<sup>۲</sup> در برگزاری کشتی نیز می‌شود، حال آنکه نوع مشارکت و اهداف مشارکت دو قشر با هم متفاوت است. افزایش نقش صنایع خرد روستایی به افزایش روابط مادی‌گرایانه و در

۱. در مرحله کدگذاری محوری، با توجه به تعداد مقولات استخراج‌شده، هفت مدل یا پارادایم ترسیم شد. مدل فوق، مدل نهایی این مطالعه و حاصل کدگذاری انتخابی است که ماحصل مدل‌های شش‌گانه است. مدل‌های هفت‌گانه این تحقیق حول مقوله‌های اصلی «آیینی بودن کشتی گیله‌مردی»، «فضلی بودن کشتی گیله‌مردی»، «تغییر کشتی از مکمل اقتصاد معیشتی به مکمل اقتصاد خدماتی»، «عدم حضور بانوان»، «جشنواره‌ای شدن کشتی»، «کاهش مشارکت افقی و افزایش مشارکت عمودی روستاییان» و «کاهش تعداد کشتی» ترسیم شدند.

۲. صنایعی مانند کلوچه‌پزی، سوپرمارکت، صنایع دستی، حمل و نقل خصوصی، اجاره‌داری ویلا و سویت.

نتیجه شبه‌رسمی شدن کشتی می‌انجامد. بر عکس، کشاورزان شرکت در کشتی را برای علاقه و سرگرمی انجام می‌دهند و مشارکت آنان را باید در الگوهای سنتی تعامل اجتماعی روستایی ملاحظه کرد. این در حالی است که بسیاری از صنایع خرد، برای منافع مالی و اجتماعی آن به برگزاری کشتی کمک می‌کنند. با تضعیف نقش و ارتباط کشاورزی و کشتی گیله‌مردی، پایگاه این ورزش در جامعه روستایی تضعیف می‌شود. از طرف دیگر، در سایر گروه‌ها مانند گردشگران فصلی و فعالان صنایع خرد روستایی، کشتی گیله‌مردی با مقاومت رو به رو می‌شود و بسیاری از خانواده‌ها به دلیل خشونت و امکان آسیب‌دیدگی فرزندان خود مانع حضور آنان در این مسابقات می‌شوند. با «ممانعت خانواده‌ها» و گسترش ورزش‌ها و سرگرمی‌های دیگر در جامعه، کشتی گیله‌مردی پایگاه مردمی و اجتماعی خود را بیشتر از دست می‌دهد.

#### شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر، تسهیل‌کننده یا محدودکننده راهبردهایی‌اند که کنشگران، اعم از افراد و سازمان‌ها برای تعامل با پدیده به کار می‌گیرند. در این مطالعه «کاهش زمین بایر»، «رواج سایر ورزش‌ها»، «گسترش مشاغل غیر کشاورزی در سطح روستا»، «موقعیت جغرافیایی روستا»، «نوع مشوق‌های مالی برای شرکت» و «جایگاه ضعیف کشتی گیله‌مردی در رسانه‌های ملی و محلی» به عنوان شرایط مداخله‌گر شناخته شدند که هر یک از آنها بر برخی راهبردها تأثیر می‌گذارد. با افزایش ساخت‌وسازها، زمین‌های بایر روستایی که محلی برای ورزش و برگزاری مراسم چون کشتی گیله‌مردی بود، به ویلا و مغازه تبدیل شده است. کاهش تعداد و اندازه زمین‌های بایر روستایی را باید عامل تقویت‌کننده پدیده مرکزی به شمار آورد. به گفته رضایی، از پیشکسوتان گیله‌مردی اشکیک، «دیگه زمینی برای برگزاری کشتی وجود نداره، قبلاً همه روستا پر از زمین بود الان دیگه همه دیوار کشیدن». با رواج سایر ورزش‌ها به خصوص فوتبال، تعداد علاقه‌مندان به ورزش‌های روستایی کاهش می‌یابد. از طرف دیگر، با رواج ورزش‌های مدرن، فرهنگ مدرن ورزشی که گاه در تضاد با آیین‌ها و روندهای ورزش روستایی است در جامعه روستایی گسترش پیدا می‌کند و همه‌چیز با معیارهای ورزش مدرن سنجیده می‌شود. «مشاغل غیر کشاورزی» به ویژه مشاغل مرتبط با توریسم را باید خاص قشر نوظهور روستایی دانست. به علت ارتباط این قشر با توریست‌های غیر محلی، زبان رایج آنان فارسی است - برخلاف کشاورزان که فارسی را به سختی صحبت می‌کنند. با توجه به منافع مالی و اجتماعی که این قشر در جریان برگزاری کشتی گیله‌مردی به صورت رسمی، وسیع و

جشنواره‌ای می‌توانند کسب کنند، آنان را باید از مروجان تفکر عام‌گرایانه و مادی‌گرایانه در برگزاری کشتی گیله‌مردی دانست.

وسعت و میزان سرمایه‌گذاری در هر مسابقه، به «موقعیت مکانی و جغرافیایی روستا» بستگی دارد. برای مثال، درخواست میزبانی برگزاری مسابقات از جانب مقامات روستای تازه‌آباد خاچکین، به دلیل نزدیکی به دو شهرستان و یک بخش و قرارگرفتن در نزدیکی منطقه تفریحی کاسپین و سواحل حاجی بکنده<sup>۱</sup>، به طور معمول مورد مساعدت نهادهای متولی قرار می‌گیرد. حال آنکه اگر روستاهای دیگر که از جاده اصلی فاصله زیادی دارند، جمعیت کمی دارند و امکان کسب درآمد از طریق کشتی گیله‌مردی برای برگزارکنندگان آن فراهم نباشد، برای برگزاری کشتی گیله‌مردی درخواستی داشته باشد، احتمالاً مسئولان ذی‌ربط چندان مساعدتی برای اجرای آن نشان نخواهند داد.<sup>۲</sup> «نوع و میزان مشوق‌های مالی» نه فقط بر «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» کشتی گیله‌مردی، بلکه بر روندها و مکانیسم‌های ورزشی و اجتماعی سایر ورزش‌ها نیز مؤثر است. تردیدی نیست که آرزوی رسیدن به درآمدهای میلیونی افراد بسیاری را به سوی فوتبال می‌کشاند و نبود آینده مالی روشن، بسیاری را از کشتی گیله‌مردی دور نگاه می‌دارد.

رسانه در دنیایی کنونی نقش بی‌بدیلی را در جهت‌دهی به افکار، آمال و نوع گذران وقت و حتی نوع انتخاب ورزش ایفا می‌کند. با توجه به گسترش رسانه‌ها به خصوص رسانه‌های دیداری در جامعه روستایی، نمی‌توان به راحتی از نقش رسانه در تسهیل و یا تحدید مقوله‌های مرتبط با پدیده «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» گذشت. در شبکه استانی سیمای گیلان، عمده اخبار و برنامه‌های ورزشی حول دو تیم فوتبال ملوان و داماش ساخته و پخش می‌شوند و در جریان مسابقات تازه‌آباد خاچکین در طول ۱۰ روز مشاهده، هیچ دوربین رسمی از سوی صدا و سیما حضور نداشت. این قضیه در مورد روزنامه‌های ملی و محلی نیز صادق است. تنها می‌توان از نشریه رسمی فدراسیون روستایی و عشایری نام برد که اخبار مسابقات گیله‌مردی را آن هم به صورت محدود پوشش می‌دهد. عدم پوشش رسانه‌ای ورزش‌های روستایی، انزوای این گونه ورزش‌ها را در میان انبوه ورزش‌های مدرن در پی خواهد داشت و با توجه به

۱. یکی از سواحل معروف گیلان.

۲. برای برگزاری کشتی، کسب مجوز نیروی انتظامی، انجام هماهنگی برای حضور پزشک، هماهنگی با کمیته ورزش‌های روستایی و اداره کل ورزش و جوانان استان ضروری است.

یافته‌های این تحقیق که نشان از منطقه‌ای شدن این ورزش دارد، بیم آن وجود دارد که کشتی پایگاه اجتماعی و اقتصادی خود را در میان اقشار مختلف روستایی از دست بدهد و از طرف دیگر، در شرایط انزوای کامل رسانه‌ای و فقدان سرمایه‌گذاری، در درازمدت نابود شود.

### راهبردها

«انجام کشتی در مقیاس وسیع و منطقه‌ای» یکی از راهبردهایی است که می‌توان «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» را در آن مشاهده کرد. برگزاری مسابقه کشتی در سطح محلی و با وسعت محدود، رو به زوال است، برای مثال در روستاهای مورد مطالعه در چند سال اخیر، هیچ نوع کشتی با وسعت کم برگزار نشده است. منظور از وسعت کم؛ برگزاری کشتی بین افراد یک روستا و یا حداکثر روستاهای یک دهستان است که در گذشته بسیار رایج بود. «برگزاری منطقه‌ای کشتی»، ساماندهی کشتی به وسیله نهادهای رسمی غیر محلی را توجیه می‌کند و آنان را به کنشگران اصلی این ورزش روستایی بدل می‌کند؛ در نتیجه روستاییان از جریان مشارکت و انتفاع کارکردهای حاشیه‌ای کشتی حذف و به تماشاگرانی منفعل تبدیل می‌شوند. با «افزایش تعداد تماشاگران» رفتار کارگزاران کشتی، چه برگزارکنندگان و چه تماشاگران روستایی، رسمی‌تر و به بیان بهتر عام‌گرایانه‌تر شده است. افزایش مجریان غیر بومی، بلیت‌فروشی و برگزارکنندگانی که تماشاگران را برای نشستن هدایت می‌کنند، از جمله نمادهای «رسمی‌تر و عام‌تر شدن» روابط در مسابقات کشتی گیله‌مردی است. «افزایش تماشاگران غیر روستایی در جریان کشتی» از راهبردهایی است که کنشگران درگیر در این میدان اجتماعی در تقویت آن می‌کوشند. دعوت از افراد بانفوذ منطقه، همانند رؤسای ادارات و افراد ثروتمند منطقه به وضوح این راهبرد را اثبات می‌کند. منطقه‌ای و جشنواره‌ای شدن کشتی گیله‌مردی، راه را برای ورود افراد غریبه به این مراسم باز می‌کند، حال آنکه در گذشته، کشتی گیله‌مردی در روستا محصور بود و گاه رؤیت یک فرد غریبه در جریان برگزاری کشتی، نگاه‌ها را به سوی خود جلب می‌کرد که این مؤلفه با کوچک‌بودن وسعت کشتی و تعداد اندک تماشاچی قابل تبیین بود.

بانوان روستایی گیلان در جریان کشاورزی، صنایع دستی و سایر فعالیت‌های مرتبط با حوزه عمومی روستا نقش مهمی دارند. «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» کشتی گیله‌مردی

باعث «حذف بانوان از جریان کشتی گیله‌مردی»<sup>۱</sup> شده است. در جریان مشاهدات از مسابقات کشتی گیله‌مردی تازه‌آباد خاچکین هیچ زن روستایی و غیر روستایی به عنوان تماشاگر، حضور نداشت؛ فقط چند نفر در خودروهایی که بیرون از میدان مسابقه پارک بود به همراه خانواده‌های خود حضور داشتند. این در حالی است که در مصاحبه‌ها به خصوص مفاهیم برآمده از مصاحبه‌های نسل اول کشتی‌گیران، بر حضور بانوان در مسابقات تأکید شده است. عواملی مانند سیاست‌های ایدئولوژیک و جنسیتی سازمان‌های متولی، ساعات نامناسب برگزاری و مکان غیر استاندارد را باید از علل مهم عدم حضور بانوان برشمرد.

### پیامدها

«کاهش رسوم سنتی در ارتباط با کشتی» از جمله موسیقی سنتی، نیایش و رجزخوانی را باید از پیامدهای این پدیده دانست. دوران، دیگر جایگاهی در کشتی ندارد و بیشتر تماشاگران دوران نمی‌دهند. مجری با زبان فارسی صحبت می‌کند و اشعار سنتی اصیل گیلانی جای خود را به موسیقی پاپ فارسی داده است. موسیقی از طریق آمپلی‌فایر پخش می‌شود و خبری از گروه موسیقی نیست که به صورت زنده به اجرای موسیقی می‌پرداختند. زمزمه‌هایی برای تغییر لاسپاره<sup>۲</sup> وجود دارد؛ بنابراین، کاهش رسوم حاشیه‌ای کشتی و قطع ارتباط کشتی با این رسوم را باید از پیامدهای عمده این پدیده دانست. کشتی به سمت «قطع ارتباط خود با ریشه‌هایش به پیش می‌رود». «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» با رشد صنعت توریسم و گردشگری روستایی و ورزشی در گیلان مرتبط است، به طوری که بسیاری از تماشاگران مسابقات مورد مشاهده در پژوهش حاضر از شهرهای رشت و لاهیجان و حتی تهران بودند. پلاک خودروهای حاضر در محل برگزاری مسابقه‌ها از حضور تماشاگران غیر بومی حکایت داشت؛ بنابراین، برگزاری کشتی به صورت منطقه‌ای توانسته است تا حدودی به تقویت توریسم روستایی و رشد خدمات مربوط به آن یعنی صنایع خرد روستایی بینجامد. تغییر حامیان کشتی گیله‌مردی از کشاورزان به مشاغل صنایع خرد روستایی را باید در منافع مستتر در حضور جمعیت و افزایش منافع این قشر روستایی ملاحظه کرد. با منطقه‌ای شدن، امکان جذب

۱. کنشگران رسمی چون برگزارکنندگان غیر بومی، به وضوح این راهبرد را دنبال کرده و از ورود بانوان به میدان کشتی جلوگیری می‌کنند. یکی از تماشاگران در پاسخ این سؤال که چرا با خانواده به دیدن مسابقات نیامده‌اید گفت: قبلاً که کشتی می‌گرفتیم، زن‌ها هم می‌آمدند و می‌دیدند ولی الان نمی‌شه، خب، غریبه زیاد شده و مکان مناسبی برای خانم‌ها نیست، قبلاً همه فامیل بودیم، الان نمی‌شه.

۲. لباس کشتی گیله‌مردی

سرمایه‌گذاری، تبلیغات و تسهیل امکانات رفاهی برای شرکت‌کنندگان افزایش می‌یابد و این امر می‌تواند به گسترش پدیده گردشگری در مناطق روستایی بینجامد.

«کاهش تعداد مسابقات» مقوله‌ای است که در مصاحبه مسئولان رسمی و غیر محلی کشتی گیله‌مردی و تماشاگران، اشاره و بر آن تأکید شد. با افزایش تعداد جمعیت و افزایش روند بوروکراتیک اجرای کشتی، هماهنگی و برنامه‌ریزی این مسابقات، کار بسیار دشوار و پیچیده‌ای به نظر می‌رسد؛ بنابراین، بدیهی است که شاهد کاهش تعداد کشتی و مسابقات کشتی گیله‌مردی باشیم، چون این رشته، از جامعه روستایی خارج شده و در میان ورزش‌های رسمی و تشکیلاتی کشور جایگاهی پیدا نکرده است. با منطقی‌شدن و جشنواره‌ای شدن، کشتی گیله‌مردی فقط به روستاییان منطقه منحصر نمی‌شود و از روستاهای اطراف و گاه شهرهای نزدیک برای دیدن رقابت‌ها به محل برگزاری مسابقات می‌آیند. «افزایش جمعیت تماشاگران» را نباید به عنوان رواج کشتی گیله‌مردی در نزد روستاییان در نظر گرفت. بسیاری از کسانی که برای دیدن کشتی می‌آیند روستایی نیستند و از مناطق شهری برای دیدن رقابت‌ها آمده بودند. حضور گردشگران نیز در این ازدحام جمعیت مؤثر است. پیامد «افزایش جمعیت» را باید همراه با پیامد «کاهش مشارکت افقی و فعال» روستاییان در نظر گرفت. روستاییان به خصوص روستاییان نسل سوم و تا حدودی نسل دوم فقط به تماشای کشتی می‌پردازند و اشتیاق چندانی برای کشتی گرفتن و کشتی‌گیر شدن ندارند. یکی از جوانان حاضر در مسابقات انگیزه خود را برای حضور در مسابقات چنین بیان می‌کند: «از روی بیکاری می‌آییم، کاری نداریم، می‌آییم چند تا کشتی هم می‌بینیم». باید بین مشارکت فعال که لازمه‌اش تمرین، ارتباط و گاه دانش است و حضور غیر فعال و منفعل تفاوت قائل شد. نسل اول کشتی‌گیران گیله‌مردی، به قوانین و نحوه برگزاری کشتی احاطه کاملی داشتند، چون کشتی بخشی از زندگی اجتماعی آنان را تشکیل می‌داد؛ بنابراین، چنین به نظر می‌آید که اگر به جای کشتی گیله‌مردی هر ورزش دیگری مانند فوتبال و یا بوکس در روستا برگزار شود باز این ازدحام جمعیت قابل پیش‌بینی است.

از دیگر پیامدهای پدیده مورد مطالعه می‌توان به «تخریب محیط زیست» اشاره کرد. پدیده «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه رسمی شدن» که افزایش جمعیت و فرامحلی شدن را با خود به همراه می‌آورد، باعث افزایش عبور و مرور، دخل و تصرف فیزیکی در زمین‌های روستایی (چه برای برگزاری ورزش و چه برای استفاده از منافع اقتصادی آن) می‌شود. کشتی گیله‌مردی باید



در یک زمین بایر که در حاشیه روستا قرار دارد، برگزار شود و امکانات فیزیکی<sup>۱</sup> برای چند هزار نفر به مدت چندین روز مهیا شود. بعد از برگزاری مسابقات، انبوهی از زباله‌ها در محوطه اطراف یافت می‌شود. به علاوه، ورود چند هزار نفر به یک روستای چند صدنفری با خدمات، منابع محیطی و ارتباطی محدود، ترافیک، آلودگی و شلوغی را به همراه می‌آورد که با روح روستا و فرهنگ روستایی در تضاد است. با کاهش بهره‌وری کشاورزی و افزایش توریسم<sup>۱</sup>، به خصوص در مورد روستاهای که در حاشیه جاده‌های اصلی قرار دارند، مشاغل غیر کشاورزی گسترش پیدا می‌کنند. پدیده «حاشیه‌ای، بیرونی و شبه‌رسمی شدن» می‌تواند در رونق‌بخشی به تجارت خرد و کار خدماتی مفید باشد و در صورت وجود مکانیسم‌های تسهیل‌کننده ارتباط توریست و کشاورز، می‌توان به ارتباط کشتی گیله‌مردی و توسعه کشاورزی روستایی نیز توجه کرد؛ ولی در یافته‌های این تحقیق ارتباط چندانی بین توسعه کشاورزی و کشتی گیله‌مردی یافت نشده است و شاید دلیل آن، سیستم قیمت‌گذاری و فروش برنج در استان گیلان باشد که متفاوت از فروش در بخش خدمات است. به این معنی که در فروش برنج، علاوه بر کشاورز، نوع کشت روستا، نهادهای رسمی و سیاست‌گذار، کارگاه‌های برنج‌کوبی و بسیاری از عامل‌های دیگر مؤثرند و وجود یا عدم وجود کشتی گیله‌مردی اگر چه می‌تواند بر فروش برنج یک مغازه‌دار تأثیر به‌سزایی داشته باشد، ولی در مورد کشاورزان چندان قابل اعتنا نیست. بر عکس کشاورزان، صنایع خرد روستایی، در برگزاری منطقه‌ای و جشنواره‌های کشتی منفعت زیادی دارند که این امر به افزایش بهره‌وری این مشاغل می‌انجامد.

### بحث و نتیجه‌گیری

نزد صاحب‌نظران، مشارکت مردم در روند توسعه از چنان اعتباری برخوردار است که توسعه را معادل مشارکت دانسته و یا مشارکت را وسیله و هدف توسعه ذکر کرده‌اند (طالب، ۱۳۸۹: ۱۲۳). بدون مشارکت، روستاییان از جریان توسعه حذف و به کنشگرانی منفعل تبدیل می‌شوند؛ عدم همراهی آنان، انجام طرح‌های توسعه روستایی را با مشکلات زیادی رو به رو می‌کند. ورزش‌های روستایی به علت تعلق آنها به جامعه روستایی و عجین شدن آن با نمادهای فرهنگی و تاریخی جامعه روستایی، می‌تواند نقش مهمی در توسعه محلی، ایفا کند. این

۱. امکاناتی مانند معبر عبور و خروج، بازارچه حاشیه‌ای، نصب داربست، نصب سکوی مجریان و ایجاد مکانی برای مدعوین ویژه.

ورزش‌ها ارزان، دسته جمعی و مفرح برگزار می‌شوند و علاوه بر آن کارکردهای حاشیه‌ای مفیدی چون تقویت توریسم، افزایش سرمایه اجتماعی، ایجاد مشاغل روستایی، آشنایی با رسوم ملی و محلی خود، سلامتی جسم و روان و کار گروهی و تعاونی دارند، کارکردهایی که می‌تواند محیط روستا را شادتر، رسیدن به شاخص‌های توسعه محلی را تسهیل و به تداوم ورزش کشتی گیله‌مردی نیز کمک شایانی بکند. وضعیت کشتی گیله‌مردی در ابعاد و ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی و نحوه برگزاری این مسابقات دچار تغییراتی شده است. تغییراتی که نه هدایت‌شده و برنامه‌ریزی‌شده به قصد احیای این ورزش‌ها، بلکه «باری به هرجهت گونه» و بدون پشتوانه علمی و نظری است. این تغییرات به وضعیت «نه اینی و نه آنی» منجر شده است. کشتی گیله‌مردی کنونی نه آن مراسم، محلی، مشارکتی، کم‌وسعت و مرتبط با اقتصاد معیشتی است و نه یک ورزش مدرن عقلانی‌شده مبتنی بر محاسبه‌گری و کارایی که همه عناصر در ارتباط با بازار و سرمایه قابل تبیین باشد. به نظر می‌رسد وضعیت کنونی ورزش‌های روستایی و کشتی گیله‌مردی به طور خاص، با توجه به «پدیده حاشیه بیرونی و شبه‌رسمی‌شدن» نمی‌تواند برای تحقق مشارکت‌های اجتماعی مفید واقع شود؛ علت این امر را باید نگاه «توسعه از بالا» و بیرون‌ماندن روستاییان از جریان تصمیم‌گیری دانست.

ادعای این تحقیق این نیست که الگوی عام کشتی گیله‌مردی را کشف کرده است بلکه، از وجود عواملی سخن می‌گوید که در صورت تداخل با شرایط مداخله‌گر و شرایط زمینه‌ای، به پدیده‌ای منجر می‌شود که می‌توان نام آن را «حاشیه، بیگانه و شبه‌رسمی‌شدن» گذاشت. پدیده‌ای که در صورت بروز آن، روستاییان از جریان کشتی حذف و به تماشاگرانی منفعل تبدیل می‌شوند و ورزشی که در طول صدها سال در جامعه روستایی و برای جامعه روستایی کاربرد داشته است از جامعه روستایی خارج و به پدیده‌ای بیگانه با روستاییان تبدیل می‌شود. حذف روستاییان از جریان تصمیم‌گیری برای کشتی گیله‌مردی را باید مهم‌ترین دلیل عدم تحقق ظرفیت‌های مشارکتی این ورزش دانست. با حذف روستاییان کارکردهای حاشیه‌ای این ورزش برای روستاییان فایده‌ای به دنبال ندارد بلکه آنان را به مصرف‌کنندگان منفعلی مانند هم‌نوعان شهری خود تبدیل می‌کند.

یکی از پیامدهای فرعی پدیده «حاشیه‌ای، بیگانه و شبه‌رسمی‌شدن»، تضعیف قدرت خطه شمال در ورزش مدرن کشتی است، دلیل قدرت کشتی گیلان را باید در گیله‌مردی و قدرت کشتی مازندران را باید در لوچو مشاهده کرد، با تضعیف جایگاه این ورزش‌های روستایی،

ورزش کشتی پایگاه اجتماعی و هویتی خود را از دست می‌دهد. توجه به ورزش‌های روستایی، به دلیل داشتن ظرفیت‌های فراوان در ابعاد مشارکتی، سرگرمی و اقتصادی می‌تواند یکی از ابزار نیل به توسعه در جوامع روستایی باشد به شرط آنکه مردم و نهادهای بومی جامعه روستایی از جریان تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرای این ورزش‌ها حذف نشوند.

#### منابع

- ادیب حاج‌باقری، محسن (۱۳۸۵). *گراندد تئوری راه و روش نظریه‌پردازی در علوم انسانی و بهداشتی*. تهران: بشری.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۷). *توسعه پایدار روستایی*. تهران: انتشارات اطلاعات. چاپ اول.
- ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۴). *بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر عملکرد شوراهای اسلامی شهر در توسعه محلی*. رساله دکتری، جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- بلانچارد، کندال (۱۳۸۷). *مردم‌شناسی ورزش*. ترجمه: علی‌رضا حسن‌زاده و حمیدرضا قربانی. تهران: انتشارات افکار.
- جاوید، سیروس، (۱۳۸۵). *جستجوی ریشه‌های بازی‌های المپیک در ایران*. اولین همایش هم‌اندیشی بین‌المللی تاریخ ورزش ایران.
- حسن‌پور، غلام‌حسین (۱۳۷۶). *ورزش‌های بومی، سنتی، محلی*. تهران: نشر بامداد کتاب.
- دانای، جهانگیر (۱۳۸۵). *موسیقی در آیین مهر و نقش سازها در کشتی گیلان و مازندران*. ماهنامه مقام موسیقایی، سال نهم شماره سی و دوم.
- دانای، جهانگیر. (۱۳۷۹). *آداب و رسوم کشتی‌های محلی گیلان و مازندران، فصل‌نامه گیلان ما*. انتشارات گیلان.
- رابینو، ه. ل. (۱۲۹۳). *ورزش‌های سنتی گیلان*. ترجمه: ملک‌زاده. رشت: نشر سایبان.
- رضوانفر، مرتضی (۱۳۹۰). *بازی‌های بومی و محلی ایران*. ترجمه: یدالله پریمون. تهران: نشر آباد بوم.
- رضوانی‌نژاد، حمید (۱۳۹۰). *بررسی وضعیت کمی و کاربرد ابزارها و رشته‌های ورزشی در ایران باستان*. نشریه مدیریت ورزشی. شماره ۱۱.
- صابر، هدی (۱۳۸۱). *میراث پهلوانی*. تهران: نشر چشمه.
- طالب، مهدی (۱۳۶۷). *شیوه‌های همیاری در جامعه روستایی ایران*. نامه علوم اجتماعی. دوره جدید، شماره ۱.
- طالب، مهدی و دیگران (۱۳۹۰). *رویکردهای توسعه در شعارهای انتخاباتی هفتمین انتخابات مجلس اسلامی شهر تهران، مجله مطالعات جامعه‌شناختی، شماره ۳۸*.

- طالب، مهدی و زهره نجفی (۱۳۸۸). آموزه‌های از روند مشارکت روستایی در ایران، مجله پژوهش‌های روستایی، شماره دوم.
- طالب، مهدی (۱۳۸۹). مدیریت روستایی در ایران. تهران و دانشگاه تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- فیروزآبادی، احمد و زهرا فرضی‌زاده، (۱۳۸۸). عوامل کاهش فعالیت کشاورزی زنان روستایی. مجله توسعه روستایی، دوره اول شماره ۱.
- محمدیان، زهره (۱۳۸۸). کشتی با چوخه گزاره‌ای مردم شناختی در آیین پهلوانی. تهران: نشر رهنما.
- معصومی، حسن و دیگران (۱۳۸۹). بازی‌ها و ورزش‌های بومی و محلی مازندران.
- ملک محمدی، غلامحسین، (۱۳۶۴). ورزش‌های سنتی، بومی و محلی. تهران: انتشارات کمیته ملی المپیک.
- موسوی، هاشم (۱۳۸۶). نمایش‌ها و بازی‌های سنتی گیلان. رشت: انتشارات فرهنگ ایلیا.
- هنرور، افشار و دیگران (۱۳۹۳). شیوه‌های احیا، ترویج و ارتقاء ورزش‌ها و بازی‌های بومی و محلی. مجله مدیریت ورزشی. دوره ۶ شماره ۳.

- Bloyce, Daniel & Smith Andy (2010). *Sport Policy and Development*. Routledge, Abingdon
- Coalter, ferd (2005). *the sport benefits of sport*, sport Scotland, Edinburgh.
- Delaney Liam & Keaney Emily (2005). *Sport and Social Capital in the United Kingdom: Statistical Evidence from National and International Survey Data*. Sport and Social Capital in the United Kingdom.
- Deved, oglu (2006). *The rullof sport in torkey on ruraldevelopment*. school of physdcl education & sport.
- Elloum Ali & Parlebas Pierre, (2009). *Sociocultural analysis of Tunisian traditional sports*. fitness performance.
- Liu, D (2000). Development of dragon boat regatta and its skill in point of the sixth traditional Chinese sports games. Journal of Wuhan Institute of Physical Education
- Migetto, LISA (1995). *Sport fishing on the Columbia River*. University of Washington.
- Nixon, H.L. II, and Frey, J.H. (1996). *A Sociology of Sport*. Belmont. CA: Wadsworth.
- Rhea Deborah J. & Martin Scott (2010). Personality Trait Differences of Traditional Sport Athletes, Bullriders, and Other Alternative Sport Athletes. *International Journal of Sports Science & Coaching*.
- Redwood Dianal & et. Al. (2009). Physical Activity Patterns of American Indian and Alaskan Native People Living in Alaska and the Southwestern United States. *American Journal of Health Promotion*.
- Shuttleworth, J. (1972). *The interrelationship between rural sports and mechanical solidarity: early nineteenth century sport in the Cumbrians*. Edmonton, Alta. University of Alberta.
- Tonts Matthew & Atherley Kim (2010). *Competitive sport and the construction of place identity in rural Australia School of Earth and Geographical Sciences*. The University of Western Australia, Crawley, Western Australia.
- Xiong, W, (2002). Different views on consumption of national traditional sports activities. *Journal of Xi'An Institute of Physical Education*.